

Inledning

Landskapets historia går som en röd tråd genom artiklarna i detta nummer av *Bebyggelsehistorisk tidskrift*. Materialet i artiklarna bygger på författarnas – alla verksamma inom agrarhistoria vid Sveriges lantbruksuniversitet i Uppsala – presentationer på den internationella landskapskonferensen *Permanent European Conference for the Study of the Rural Landscape* (PECSRL) som hölls i Riga, Lettland i augusti 2010. Flera av bidragen är därför författade på engelska. PECSRL-konferensens fokus är såväl historiska landskap som nutida och framtida landskap. Konferensen har lång historisk kontinuitet och har genomförts i olika delar av Europa ungefär vartannat år sedan slutet av 1950-talet.

Det nu föreliggande numret innehåller fem peer-review granskade artiklar, som alla ger exempel på historisk markanvändning och diskuterar hur makt, ekonomi och samhällsförhållanden har återspeglats i landskapet under olika tidsperioder. Artiklarna använder sig av historiskt källmaterial i analyserna, och många utgår från de geometriska jordebokskartorna från mitten av 1600-talet. Dessa kartor är de äldsta svenska storskaliga kartorna som finns och de ger en detaljerad bild av inägomarken, dvs. tomt, åker och äng, i stora delar av Sverige. Dessa kartor har ofta använts inom historisk-geografisk, arkeologisk och agrarhistorisk forskning. Användningsmöjligheterna har nu förbättrats påtagligt, då samtliga geometriska jordebokskartor har digitaliserats och karttexterna exciperats och gjorts sökbara i en databas på internet via Riksarkivets hemsida <http://www.riksarkivet.se/> (Sveriges äldsta storskaliga kartor). För en utförligare presentation av databasen och de geometriska jordebokskartorna, se artikeln *Sveriges äldre geometriska kartor. Ett världsarv görs tillgängligt* av Clas Tollin & Olof Karsvall under rubriken *Idé & Debatt* i nummer 60 av *Bebyggelsehistorisk tidskrift*.

Numrets inledande bidrag, *Maps, hops and war*, behandlar 1600-talets humleodling och är skriven av arkeologen och agrarhistorikern Pia Nilsson, verksam på UV-Öst i Linköping. Pia Nilsson analyserar variationer i humleodlingens omfattning i olika delar av Sverige med hjälp av geometriska jordebokskartor och diskuterar tänkbara orsaker bakom dessa geografiska variationer. I artikeln diskuteras olika förklaringar till humleodlingens, i vissa fall, storskaliga, närmast kommersiella omfattning.

Den andra artikeln är författad av Olof Karsvall, doktorand i agrarhistoria vid Sveriges lantbruksuniversitet, SLU i Uppsala. Artikeln *Utjordar and the question of deserted farms - a case study of the parish of Svanshals* diskuterar hur utjordar skall tolkas och deras eventuella koppling till den medeltida agrarkrisen och ödeläggelse av bebyggelsen. Karsvall använder sig av de geometriska jordebokskartorna för att lokalisera utjordar i olika byar och jämföra detta resultat med jordeböckerna från 1500- och 1600-talen. Artikeln visar fördelen med att kombinera dessa båda källmaterial för att få en tydligare bild över förändringar över tid med avseende på utjordarna.

I numrets tredje bidrag, *The transition of landownership in Sweden 1562–1654 and its reflection in the agrarian landscape* diskuterar Clas Tollin, docent i agrarhistoria, landskapsomvandlingen under 1600-talets säteribildning och lyfter fram hur markanvändningen ofta karakteriserades av kontinuitet snarare än storskalig förändring, trots säteribildningens förändrade ägoförhållanden. Även Tollins undersökning baseras på 1600-talets geometriska jordebokskartor.

I artikeln *Kåhlgårdh medh ett Päron trä uthi. Lantmäterikartor och Hallands landsbeskrifning 1729 som källa till landsbygdens köksväxtodlingar under 1600- och 1700-talet* undersöker Karin Hallgren, doktorand i agrarhistoria vid SLU, köksträdgårdar i historiskt kartmaterial och i en skriftlig källa: Hallands Landsbeskrivning. Hallgren visar att förekomsten av köksträdgårdar i det historiska kartmaterialet varierar över tid, och geografiskt mellan olika regioner. Även de skillnader som kartmaterialet och det skriftliga materialet uppvisar diskuteras i artikeln. Köksträdgårdarnas användningsområden analyseras och författaren pekar på hur dessa ofta användes för en mångfacetterad kombination av olika typer av odlingar.

I *Power and paradise. Swedish deer parks in a long-term perspective* visar Åsa Ahrlund, forskarassistent i agrarhistoria vid SLU, hur man genom att använda ett långt tidsperspektiv kan analysera djurgårdar som företeelse och diskutera vad dessa parker symboliserade. Författaren lyfter fram de svenska djurgårdarna som en del i ett långt continuum, *en longue durée*, i Asien och Europa med tydliga kopplingar till elitens maktanspråk, men också som representationer av jordiska paradiser, där människor och djur levde i symbios.

Under rubriken *Idé & Debatt* gör Camilla Eriksson, doktorand i landsbygdsutveckling och Anders Wästfelt, forskarassistent i agrarhistoria, båda verksamma vid SLU i Uppsala, ett inlägg med *Är ett landskap enbart en utsikt? Två frågor i och med införandet av landskapskonventionen i Sverige*. Artikeln tar upp införandet av landskapskonventionen och dess konsekvenser för landsbygden. Författarna ifrågasätter definitionen av landskapsbegreppet så som det används i landskapskonventionen och det stora utrymme som ges åt det visuella. En vidare debatt kring ämnet efterfrågas, där demokratiaspekter och utvecklandet av olika metoder för landskapsanalys ges ett större utrymme.

Åsa Ahrland & Annika Björklund

Foreword

Landscape history runs like a scarlet thread through this issue of *Bebyggelsehistorisk tidskrift*. All the contributors are on the staff of the Swedish University of Agricultural Sciences (SLU), and the material in these articles is based on their presentations at the *Permanent European Conference for the Study of the Rural Landscape* (PECSRL), which took place in Riga, Latvia, in August 2010. This explains why several contributions are in English. The focus of the PECSRL conference is on both historic landscapes and present and future ones. The conference has a long historical continuity and has taken place in various parts of Europe at roughly biennial intervals ever since the 1950s.

This issue of *Bebyggelsehistorisk tidskrift* contains five peer-reviewed articles, all of which provide examples of historical land use and discuss ways in which power, economics and social conditions have been mirrored by the landscape at different points in time. The articles employ historical sources for the analyses, and many of them take the mid-17th century geometrical cadastral maps as their starting point. Those maps are the oldest large-scale Swedish maps in existence, affording a detailed image of infields, i.e. house plots, arable land and meadowland, in large parts of Sweden. They have often been used in historic-geographic, archaeological and agrarian historical research. Their potential usefulness has now been greatly enhanced as a result of all geometrical cadastral maps having been digitised and the map texts excerpted and made searchable in an internet database on the website of the Swedish National Archives: <http://www.riksarkivet.se/> (Sveriges äldsta storskaliga kartor).

Åsa Ahrland & Annika Björklund, Eds.

(Translation by Kerstin & Roger Tanner)